

1939 Dikili Depremi ve Basına Yansımaları*

Muhammed ASLANER**

Doktora Öğrencisi, Uşak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Uşak

E-Mail: muhammed_deu@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-8612-0024

Filiz ÇOLAK

Prof. Dr., Uşak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Uşak

E-Mail: filiz.colak@usak.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-5526-2356

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 15.07.2023 Kabul Tarihi / Accepted: 21.02.2025

ÖZ

ASLANER, Muhammed; ÇOLAK, Filiz, **1939 Dikili Depremi ve Basına Yansımaları**, CTAD, Yıl 21, Sayı 42 (Bahar 2025), s. 441-470.

Anadolu coğrafyası var olduğundan bu yana, farklı zaman ve bölgelerde çeşitli büyüklüklerde depremler yaşamıştır. Anadolu'nun batısında yer alan İzmir ili de deprem kuşağında olması nedeniyle, kurulduğundan bugüne farklı büyüklük ve şiddetlerde depremleri yaşamıştır. İzmir ve çevresi 20.yüzyılın

* Bu makale, yazara ait T.C. Uşak Üniversitesinde hazırlanmakta olan “Cumhuriyet Dönemi’nde Ege Bölgesi’nde Doğal Afetler (1923-2000)” başlıklı doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

** Sorumlu yazar / Corresponding author

başından itibaren günümüze kadar 6 ve üzeri büyüklüğe sahip 8 deprem yaşamıştır. Bu depremlerden biri 22 Eylül 1939 tarihinde Dikili’de gerçekleşen 6,6 büyüklüğündeki depremdir. Deprem aynı zamanda Bergama, Çandarlı, Urla, Menemen gibi yerlerde de yıkıcı etkilere sebep olmuştur. Deprem sonrası başta yerel devlet birimleri ve belediyeler olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşlar harekete geçmiş ve depremin yol açtığı hasar ve yaralar kısa sürede kapatılmaya çalışılmıştır. 1939 Dikili depremi, dönemin yerel ve ulusal basınında yer almış ve basında yer alan haberler depremin yaralarının sarılmasında etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Basında afetler, Doğal afet, 1939 Dikili Depremi, İzmir, Yardım.

ABSTRACT

ASLANER, Muhammed; ÇOLAK, Filiz, **The Dikili Earthquake of 1939 and its Reflections on the Press**, CTAD, Year 21, Issue 42 (Spring 2025), pp. 441-470.

Since its existence, many earthquakes on various scales have happened on the Anatolian landscape in different times and regions. The İzmir province, located in the western part of Anatolia, has also been affected by those earthquakes of different magnitudes and intensities since its establishment, due to its location in the earthquake zone. Eight earthquakes of magnitude 6 and above had happened around İzmir and its surroundings since the beginning of the 20th century. One of these, with an 6.6 magnitude destroyed in Dikili on September 22, 1939. That also caused devastating effects in settlements such as Bergama, Çandarlı, Urla, and Menemen. Following the disaster, relevant institutions and organizations, especially local government units and municipalities, took action and efforts were made to close the damage and wounds caused by the earthquake in a short time. The 1939 Dikili earthquake was covered in the local and national press of the period, and the news in the press was effective in healing the wounds of the earthquake.

Keywords: natural disaster, disasters on the press, the Dikili Earthquake of 1939, earthquakes in İzmir province, assistance.

Giriş

Deprem, yer kabuğunun katmanlarının kırılıp yer değiştirmesi veya yarıdağların püskürme durumuna geçmesi yüzünden oluşan yer sarsıntısıdır.¹

¹“Deprem”, *Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlük İnternet Sitesi*, <https://tdksozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2023).

Bir başka ifadeyle deprem, yer kabuğu içindeki kırılmalar nedeniyle ani olarak ortaya çıkan titreşimlerin dalgalar halinde yayılarak geçtikleri ortamları ve yer yüzeyini sarsma olayıdır. Depremi merkez; yerin içinde depremin enerjisinin ortaya çıktığı noktadır. Depremi şiddeti ise, depremin yeryüzünde hissedildiği bir alandaki etkisinin ölçülmesidir² (bk. Ekler- *Tablo 1*)

Deprem aslında dünya var olduğundan günümüze kadar yeryüzünde gerçekleşen bir doğal afettir. Depremlerin, insanları, doğayı ve tüm canlıları büyüklük ve etki alanına göre bir şekilde etkilediği görülmektedir. Anadolu’da da tarih boyunca doğal afetlerden biri olan deprem farklı zamanlarda farklı şiddetlerde yaşanmıştır. Yer kabuğu ve yer hareketleri bakımından dünyanın en hareketli deprem kuşaklarında bulunan Anadolu, barındırdığı aktif faylar ile birçok yıkıcı depremin yaşandığı bir bölgedir. Anadolu’da üç ana fay hattı mevcuttur.³

1-Kuzey-Anadolu Fay Zonu: Çanakkale, Biga yarımadasından başlayıp, Marmara bölgesini de içini alarak Bolu-Kurşunlu-Amasya-Erzincan’dan Karlıova’ya kadar uzanmaktadır.

2-Batı-Anadolu Genişleme Bölgesi: Türkiye’nin batı bölümünü kapsayan bu kuşak, Edremit körfezinden, güneyde Güney Anadolu kıvrımlarının sınırlandığı Akdeniz’e kadar uzanmaktadır.

3-Doğu-Anadolu Fay Zonu: Antakya’dan başlamakta, Maraş, Malatya, Elazığ, Bingöl ve Karlıova’ya kadar uzanmakta ve yukarıda bahsi geçen birinci kuşakla Karlıova civarında birleşmektedir. Aşağıda AFAD tarafından hazırlanan ve deprem faylarını gösteren Deprem Bölgeleri Haritası (bk. Ekler - *Harita 1*) yer almaktadır:⁴

Anadolu coğrafyasının batısında yer alan İzmir, tarihi boyunca depremi sürekli yaşamış ve hala yaşamaktadır. İzmir’de tarihte yaşandığı bilinen en eski deprem MS 17’de gerçekleşen 7 büyüklüğündeki Lidya Depremi’dir. Bu depremi MS 178 yılında 6,5 büyüklüğündeki deprem izlemiştir. Sonrasında MS 688’de 20 bin kişinin ölümüne sebep olan 6,5 büyüklüğünde bir deprem, 1039

² “Deprem Nedir”, *AFAD İnternet Sitesi*, <https://www.afad.gov.tr/deprem-nedir> (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2023).

³Muhammed Aslaner - Filiz Çolak, “Cumhuriyet Dönemi’nde İzmir’de Yaşanan 6 Büyüklüğü ve Üzeri Depremler”, *Türk Deprem Araştırma Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 2023, s. 333.

⁴ “Deprem Bölgeleri Haritası”, *AFAD İnternet Sitesi*, <https://www.afad.gov.tr/turkiye-deprem-tehlike-haritasi> (Erişim Tarihi: 30 Ocak 2024).

ve 1389 da 6,7 büyüklüklerindeki diğer depremlerle İzmir farklı büyüklüklerde depremler yaşamıştır.⁵

Osmanlı Dönemi'nde İzmir'de yaşanan büyük depremlere bakıldığında 10 Temmuz 1688 yaşanan İzmir Depremi yaklaşık 7 büyüklüğünde gerçekleşmiş ve 15 bin civarında insanın kaybına sebep olmuştur. 4 Nisan 1739'da Foça merkezli 6,8 büyüklüğünde deprem gerçekleşmiş ve bu depremde 80 kişi vefat etmiştir. 3-5 Temmuz 1778 ve 29 Temmuz 1880'de 6 büyüklüğü üzeri depremler yaşanmıştır. 15 Ekim 1883 Çeşme, 20 Eylül 1899 Menderes Vadisi, depremleri de İzmir'de Osmanlı Dönemi'nde gerçekleşen büyük depremler arasındadır.⁶ Cumhuriyet Dönemi'nde ise 1928 yılında 6,5 büyüklüğünde Torbalı depremi İzmir'de yaşanan büyük depremler arasında yer almaktadır.⁷ Bunun yanında 22 Eylül 1939'da 6,6 büyüklüğündeki Dikili depremi, 23 Temmuz 1949'da 6,6 büyüklüğündeki Karaburun Depremi, 1955'de 6,8 büyüklüğünde Söke-Balat depremi, 1992'de 6 büyüklüğündeki Doğanbey-Seferihisar depremi, 2017'de 6,2 büyüklüğünde Karaburun depremi, ve 2020'de 6,6 büyüklüğündeki Seferihisar depremleri İzmir'de Cumhuriyet Dönemi'nde yaşanan büyük depremlerdir.⁸ Araştırmanın konusu olan 1939 Dikili Depremi de Cumhuriyet Dönemi'nde İzmir'de ve Ege Bölgesi'nde gerçekleşen büyük depremler arasında yer almaktadır. Bu çalışmada 22 Eylül 1939 tarihinde meydana gelen Dikili Depremi dönemin basınına yansımaları çerçevesinde incelenecektir.

Deprem ve Artçı Sarsıntıların Yarattığı Tahrifat

Dikili, mevki olarak İzmir merkezin 125 kilometre kuzeyinde ve Midilli Adası'nın karşısında bir konuma sahip kasabadır.⁹ 22 Eylül 1939¹⁰ Dikili

⁵ Melih Tinal, "1928 Torbalı (İzmir) Depremi", *Turkish Studies*, Cilt 4, Sayı 8, 2009, s. 2229.

⁶ "Batı Anadolu Açılma Sistemi Üzerinde Meydana Gelen Tarihsel ve Aletsel Dönem (M≥5.5) Deprem Aktivitesi", *AFAD İnternet Sitesi*,

<http://www.deprem.gov.tr/tr/depremdetay?eventID=375576> (Erişim Tarihi: 29 Ocak 2024).

⁷ Tinal, agm., s. 2230.

⁸ Deniz Açık, "İzmir Son 11 Yılda 6 ve Üzeri 8 Deprem Yaşadı", *Anadolu Ajansı İnternet Sitesi*, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/izmir-son-11-yilda-6-ve-uzeri-buyuklugunde-8-deprem-yasadi/2025256> (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2023). Ege Bölgesi'nde yaşanan büyük depremlerin tarihine ilişkin bk. Dilek Yiğit Yüksel, "Teknik Raporlar, Basın ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Görüşmelerinde Büyük Gediz Depremi", *CTAD-Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 18, Sayı 36, Güz 2022, s.1002-1003.

⁹ "İzmir ve Dikili'de zelzelenin tahribatı", *Ulus Gazetesi*, 23 Eylül 1939, s. 5.

¹⁰ Kandilli Rasathanesi, 1939 (*Ekim, Kasım Aralık*) *Meteoroloji Sismoloji ve Mıknatıs Rasatları*, Milli Eğitim Yayınları, No:24, İstanbul, 1939, s.43.

depremi gece 02.37-02.40 civarında gerçekleşmiş ve 15 saniye kadar sürmüştür. Kandilli Rasathanesi raporlarına da şiddetli bir deprem olarak kaydedilen bu depremin merkez üssünün İstanbul'dan 340 kilometre uzaklıkta olduğu tespit edilmiştir. Bu depremden sonra üçü şiddetli olmak üzere saat sabah 06.00'ya kadar artçı depremler devam etmiş,¹¹ bu depremler sonucu Dikili'nin üçte ikisi yerle bir olmuştur.¹² Deprem, Dikili'nin batısından doğusuna doğru bir kırılma sonucu gerçekleşmiştir.¹³ Deprem Ayvalık, Manisa, Urla, Tepeköy ve Tire'de de hasara sebep olmuş; Ayvalık'ta bütün binalar çatlamış; üç bina yıkılırken can kaybı olmamıştır.¹⁴ Manisa'da istasyon binasında çatlaklar oluşmuş, Bergama'da ise deprem şiddetli hissedilmiş ve Bergama-Dikili yolunda hasar oluşmuştur. Deprem Menemen, Bayındır, Söke, Çandarlı nahiyesinde ve Bursa'da da hissedilmiştir. Fakat buralarda Dikili'de olduğu kadar hasar oluşturmamıştır.¹⁵ Deprem, Ege Bölgesi illeri dışında Orta Anadolu'da da hissedilmiştir.¹⁶ Depreminin etki sahasının geniş olmakla birlikte yıkım etkisinin genelde Dikili ile sınırlı kaldığı görülmektedir.

Depreme ilişkin haberler ilk defa depremin ertesi günü yer almaya başlamıştır. ¹⁷ 22 Eylül 1939 gecesi meydana gelen deprem, Çandarlı, Tepeköy, Urla ve Karaburun'da da hissedilmiş ise de ufak tefek hasardan başka kayda değer bir yıkım oluşturmamıştır. Deprem en büyük tahribat ve yıkımı Dikili kasabası ve Kabakum köyünde gerçekleştirmiştir.¹⁸ Deprem kuzeyden güneye doğru gerçekleşmiştir.¹⁹ Sarsıntı sırasında yataklarından fırlayarak uyanan Dikili

¹¹"Dikili zelzelesinin feci tafsilatı", *Akşam Postası*, 23 Eylül 1939, s. 3.

¹²"İzmir'den bildiriliyor", *Yeni Mersin*, 23 Eylül 1939, s. 1.

¹³Birand Şevket Ahmet, *Dikili Zelzelesi*, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1940, s.8.

¹⁴"Zelzele sahasında 4000 kişi açıktadır", *Tan Gazetesi*, 23 Eylül 1939, s. 4.

¹⁵"Dikili zelzelesinin feci tafsilatı", *Akşam Postası*, 23 Eylül 1939, s. 3.

¹⁶Kandilli Rasathanesi, 1939 (Ekim, Kasım Aralık) Meteoroloji Sismoloji ve Miknatis Rasatları, Milli Eğitim Yayınları, No:24, İstanbul, 1939, s.43.

¹⁷"Dikili kasabası ile Kabakum köyü zelzeleden mahvoldu", *Akşam Gazetesi*, 23 Eylül 1939, s. 1; "Bu sabah şehrimizde de zelzele oldu Dikili'de", *Akşam Postası*, 23 Eylül 1939, s. 1; "Dün geceki şiddetli zelzele, Dikili kazasını ve birkaç köyü baştan başa harabezare çevirdi", *Anadolu Gazetesi*, 23 Eylül 1939, s. 1; "İzmir'deki zelzelelerin çok feci bilançosu", *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1939, s. 1; "İzmir zelzelesi", *İkdam Sabah Postası*, 23 Eylül 1939, s. 1; "Yurdu mateme düşüren büyük facia", *Yeni Asır*, 23 Eylül 1939, s. 1; "Dikili kazasının üçte ikisi enkaz yığını halini aldı", *Yeni Mersin*, 23 Eylül 1939, s. 1; "Zelzele facia şeklini aldı", *Ulus Sesi Gazetesi*, 23 Eylül 1939, s. 1; "Yurdda zelzele felaketi", *Türk Sözü*, 23 Eylül 1939, s. 1; "Dikili zelzelesinde ölenlerin sayısı 100'e yaklaşıyor", *Tan*, 23 Eylül 1939, s. 1.

¹⁸"İzmir zelzelesi", *İkdam Sabah Postası*, 23 Eylül 1939, s. 1.

¹⁹"Yurdu mateme düşüren büyük facia", *Yeni Asır*, 23 Eylül 1939, s. 1.

halkı kendilerini dışarıya atmış ve sokaklar, parklar boş meydanlar mahşeri hatırlatan bir kalabalık ile dolmuştur.²⁰ İzmir halkı 1928 senesindeki depremi henüz unutamadığı için şehir ayağa kalkmış, sokaklar evlerinden kaçan insanlarla mahşeri bir kalabalığa sahne olmuştur.²¹ Karataş semtinde Ahmet isminde²² bir ihtiyarın korkudan dili tutulmuştur.²³ Deprem sonrası halk sokaklara çıkmış, deprem maddi hasar ve can kaybının yanında ruhsal ve psikolojik sıkıntılara da sebep olmuştur.

Öğleyin saat 12.30'da bir sarsıntı daha olmuş ve sular denizden 150 metre kadar içeriye gelmiştir.²⁴ Rasathaneye ait aletler depremde yerinden oynamış ve birçok evin duvarlarında çatlaklar oluşmuştur.²⁵ Dikili ile Altınova arasında ve özellikle Kabakum köyünde derinden sesler duyulmuş ve halk korkusundan bu bölgelerde rahat hareket edememiştir. Bademli Köyü'nde 3 ev yıkılmış, Kabakum Köyü'nde sağlam bir bina kalmamıştır.²⁶ Telgraf ve telefon hatları koptuğu için otomobille gidip Bergama Kaymakamlığı'na haber verilmiş, Bergama kaymakamı da telgraf ile durumu İzmir Valisi Etem Aykut'a bildirmiş ve böylelikle depremden haber alınmıştır.²⁷ Dikili'de binalar yıkıldığı için posta ve telgraf daireleri çadırda hizmet vermeye başlamıştır.²⁸ Yıkılan binaların altında kalan adliye ve nüfusa ait evrak ve dosyalar enkaz altlarında aranmış ve çıkarılmıştır.²⁹ Dönemin iletişim imkânları ve depremin yıkımının etkisi sonucu depremin Ankara'ya bildirimi ancak dolaylı yollardan mümkün olabilmıştır. Merkezden kopuk olunmasına rağmen devlet güçlüğüle de olsa kaymakam ve vali aracılığıyla deprem bölgesinde etkin biçimde rol oynamıştır.

Dikili'nin, Yazbolu denilen mevkiinde yerden sıcak sular fışkırmış, Dikili iskelesi ile şose üzerinde yerde geniş çatlaklar meydana gelmiştir.³⁰ Yalnız Dikili'de 342 bina yıkılmış, sadece Dikili'de tepe bir noktaya yapılan 200

²⁰İzmir'deki facianın çok feci bilançosu", *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1939, s. 1.

²¹"Dikili zelzelesinde ölenlerin sayısı 100'e yaklaşıyor", *Tan*, 23 Eylül 1939, s. 1.

²²"Zelzele sahasında 4000 kişi açıktadır", *Tan*, 23 Eylül 1939, s. 4.

²³"Dikili zelzelesinin feci tafsilatı", *Akşam Postası*, 23 Eylül 1939, s. 3.

²⁴"Dikili kazasının üçte ikisi enkaz yığını halini aldı", *Yeni Mersin Gazetesi*, 23 Eylül 1939, s. 1.

²⁵Zelzele facia şeklini aldı", *Ulus Sesi*, 23 Eylül 1939, s. 1.

²⁶"Dikili kazası ile Kabakum köyü zelzeleden yerle bir oldu", *Akşam Gazetesi*, 23 Eylül 1939, s. 7.

²⁷"Enkaz altından cesetler çıkarılıyor", *Ulus*, 24 Eylül 1939, s. 5.

²⁸"Zelzele kurbanları yüz on üç kişi", *Tan*, 24 Eylül 1939, s. 6.

²⁹"İzmir ve havalisinde hafif zelzeleler devam ediyor", *Akşam Gazetesi*, 25 Eylül 1939, s. 7.

³⁰"Dikili kazası ile Kabakum köyü zelzeleden mahvoldu", *Akşam Gazetesi*, 23 Eylül 1939, s. 7.

muhacir evi ayakta kalmıştır.³¹ Menemen’de Aliğa Çiftliği, hükümet konağı ve iki evin duvarları hasar görmüştür.³² Dikili- Bergama yolu üzerinde yarım metre çatlaklar oluşmuş ve bu çatlaklar ameleler tarafından doldurulmuştur. Depremın ilk gününden itibaren bölgede artçı sarsıntılar devam etmiştir. Depremın üçüncü günü Dikili’de 07.30’da ve 20.50’de şiddetli artçı sarsıntılar gerçekleşmiştir.³³ Deprem yarıklara sebep olmuş, Dikili’yi diğer il ve ilçelere bağlayan yollarda çatlaklar oluşmuştur. Bunun yanında eski evler genelde yıkılmıştır. Bu eski evlere nazaran yeni yapılan evler muhacir evleri örneğinde olduğu gibi ayakta kalmıştır.

Basından depremin İzmir’de yarattığı tahribata ilişkin de bilgi sahibi olunabilmektedir. Deprem Dikili’de yıkıcı bir etkiye sahipken depremin merkezinden uzak konumda olan İzmir merkezde hasarın daha az olduğu görülmektedir. Merkezde Kahramanlar Mahallesi Meydan Sokağı’nda 7 numaralı evin duvarı yıkılmış, Alsancak, Güzelyalı semtlerinde ve yukarı mahallelerde birçok evin duvarları çatlamıştır. Hisar Camii ve Kestane Pazarı’ndaki Şadırvanlı Camii’nin kubbeleri ve sıvaları dökülmüş, Hükümet Konağı’nda bütün odaların duvarlarında çatlaklar oluşmuştur.³⁴

Deprem sonrası İzmir ve çevre illerde yaşayanlar Dikili’de ve İzmir’de yer alan akrabaları, tanıdıkları, dostları hakkında bilgi almaya çalışmışlardır.³⁵ İzmir Valisi Etem Aykut, Ankara’daki gerekli kurumlarla iletişime geçmiş ve bölgenin ihtiyacı olan erzak, ilaç, çadır vb. malzemenin bölgeye gönderilmesi konusunda gerekli çalışmaları başlatmıştır. Hem İzmir’den hem de Ankara’dan Dikili’ye yardım malzemesi sevkiyatı depremin ilk günü başlamıştır.³⁶ Dikili’de 3500’den fazla kişi sokakta kalmış, onlar için çadırlar kurularak bunlara yerleştirilmeye çalışılmıştır.³⁷ Deprem sonrası İzmir valisi merkezi hükümetle ve yardım kuruluşları koordine halinde çalışmış ve depremzedelere yardımların ulaşmasını sağlamıştır.

Depremde Bergama’nın Zeytindağı nahiyesine bağlı Tekedere Köyü’nde 34 ev tamamen yıkılmıştır.³⁸ 25 Eylül 1939 tarihinde İzmir vilayet merkezince

³¹“Dikili zelzelesinin feci tafsilatı”, *Akşam Postası*, 23 Eylül 1939, s. 3.

³²“Zelzele faciası”, *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1939, s. 6.

³³“İzmir ve havalisinde hafif zelzeleler devam ediyor”, *Akşam Gazetesi*, 25 Eylül 1939, s. 7.

³⁴“Zelzele sahasında 4000 kişi açıktadır”, *Tan*, 23 Eylül 1939, s. 4.

³⁵“Dikili’de çok feci bir zelzele oldu”, *Ulus*, 23 Eylül 1939, s. 1.

³⁶“Zelzele sahasında 4000 kişi açıktadır”, *Tan*, 23 Eylül 1939, s. 4.

³⁷“Dikili zelzelesinin feci tafsilatı”, *Akşam Postası*, 23 Eylül 1939, s. 3.

³⁸“Dikili’de zelzele devam ediyor”, *Ulus*, 26 Eylül 1939, s. 5.

hazırlanan ve basına yansıyan bir rapora göre depremde Dikili’de 400 evin tamamen yıkıldığı, 150 evin oturulamayacak ve tamir edilemeyecek derecede ağır hasarlı olduğu, 50 evin tamirinin mümkün olduğu, göçmen evlerinden birkaçının hasar gördüğü, 129 dükkân ve mağazanın yıkıldığı belirtilmektedir.³⁹

26 Eylül 1939 gecesi sabaha kadar 18 artçı sarsıntı olmuş ve bu sarsıntılardan özellikle Dikili’ye bağlı Çandarlı Nahiyesi ile Bergama etkilenmiştir. Çandarlı Nahiyesi’nde evlerin hemen hemen hepsi hasar görmüştür.⁴⁰ Bergama’da 500’e yakın binada yarıklar tespit edilmiştir. Hacı Hekim Camii’nin son cemaat mahalli çatısı çökmüş, iki duvarı yarılmış ve minarenin üstünde ciddi bir hasar oluşmuştur. Kulaksız Camii’nin iki duvarı da yarılmıştır. Ulu Camii minaresinin alemleri kopmuş, Kozanın Kaplanköy Camii’nin duvarları çatlamıştır. Boracık’taki, Yıldırım Camii de batıya doğru yatmıştır. Yeniköy’deki caminin de duvarı yıkılmıştır. Bağ tulumlarından siyah sular çıkmış ve Demirci Boğazı’ndaki bir kaynak kurumıştır. Armağanlar köyünde de 45 ev hasara uğramıştır. Bergama içinde Kızılay’dan 50 çadır istenmiştir. Bergama Kızılay şubesinde Dikili’ye yardım yapıldığı için fazla para kalmamış ve Bergama Kızılay Şubesi tarafından da yaşanan son sarsıntılar sonucu oluşan hasarlar için depremzedelere destek olabilmek için yardım ve bağış defteri açılmıştır.⁴¹ Görüldüğü üzere deprem yıkım ve hasarın yanında vatandaşların içme sularının da ya azalmasına veya tamamen kurumasına neden olduğu görülmektedir.

27 Eylül 1939 günü gerçekleşen artçı sarsıntılar sonucu Dikili’nin Kabakum Köyü’nde toprak yarılmış ve yerden sütun halinde havaya siyah sular fışkırmıştır.⁴² Etraftaki bütün bitkileri kurutan bu siyah sıcak su, etrafta sarı izler bırakmış ve denize doğru akıp denize karışmıştır.⁴³ Depremden sonraki günlerde devam eden artçı sarsıntılar sonucunda da evlerde olduğu gibi arazide ve doğada da yıkıcı etkiye sebep olduğu görülmektedir.

Dikili ve çevresinde son gerçekleşen sarsıntılardan sonra Bergama’da 61, Dikili’de 627 ev tamamen yıkılmıştır. Oturulamayacak hale gelen ev sayısına bakıldığında ise Bergama’da 31, Dikili’de 316, kısmen yıkılan ev merkez kazasında 1, Urla’da 2, Menemen’de 2, Bergama’da 262, Dikili’de 50 tanedir. Son vaziyete göre toplamda 316 ev kısmen yıkılmış, 347 ev oturulamayacak hale gelmiş, 688 evde tamamen harap olmuştur. Bunun dışında 400 ev Bergama’da

³⁹“Dikili’de zelzele”, *Tan*, 26 Eylül 1939, s. 4.

⁴⁰“Çandarlı’da şiddetli bir zelzele oldu”, *Ulus*, 27 Eylül 1939, s. 1.

⁴¹“Zelzeleler devamda”, *Anadolu*, 27 Eylül 1939, s. 2.

⁴²“Zelzele hafifledi”, *Cumhuriyet*, 28 Eylül 1939, s. 3.

⁴³“Zelzele mıntıkasında yerlerden sular fışkırıyor”, *Son Dakika*, 28 Eylül 1939, s. 3.

hasarlı görülmüş ve yıkılmasına karar verilmiştir.⁴⁴ İzmir Valisi Etem Aykut'un başbakanlık makamına depremle ilgili çektiği telgraflarda 27 Eylül'e kadar ara ara devam eden artçı sarsıntılar sonucunda Bergama'da 61 bina tamamen harap olduğunu 31 evin oturulamayacak hale geldiğini bildirmiştir. Dikili'de ise 627 bina tamamen yıkıldığını, 316 binanın kullanılamaz duruma geldiğini açıklamıştır. Ayrıca İzmir'de toplamda 688 bina yıkıldığını, 347 binanın oturulamaz hale geldiğini, İzmir dışında Balıkesir Burhaniye'de de 14 bina yıkıldığı ifade edilmiştir.⁴⁵ Deprem sonrası İzmir valisi Ethem Aykut Ankara'ya ilgili kurumlara depremle ilgili ayrıntılı telgraflar çekmiş ve merkezi hükümeti depremin etkileri bakımından sürekli bilgilendirmiştir. Bu durumda Ankara'daki ilgili kurumların daha kapsamlı ve daha iyi Dikili deprem bölgesine yardım etmesini sağlamıştır.

28 Eylül 1939 günü Dikili'de 7 sarsıntı gerçekleşmiştir. Bunlardan altısı 3 saniye sürmüş ve hafif şiddette gerçekleşmiştir. Sabahleyin 06.30'da hissedilen deprem 11 saniye devam etmiş, diğerlerine göre daha şiddetli hissedilmiş ve bu sarsıntı esnasında bir duvar yıkılmıştır.⁴⁶ 28 Eylül 1939 günü gerçekleşen artçı sarsıntılardan sonra Dikili'de 4, Bergama'da 6 ev daha yıkılmıştır.⁴⁷ 23 Eylül 1939 Dikili depremi sonrası gerçekleşen artçı sarsıntılar sonucunda ana depremde yıkılmayan ayakta kalan binaların bir kısmı sonraki sarsıntılar sonucu yıkılmıştır.

Can Kayıpları ve Yaralılar

Deprem en büyük tahribatı Dikili'de yapmış ve kasaba yerle bir olmuştur. Dikili'deki nüfusun zayıyatı 25 ölü, 12 ağır, 50 hafif yaralıdır. Kabakum köyünde on üç kişi ölmüş, üç kişi hafif, dört kişi ağır surette yaralanmıştır. Bergama Dikili yolu üzerinde bir ölü ve bir yaralı, Ovacık Köyü'nde iki ölü iki yaralı, Kazıkbağları'nda ilk belirlemelere göre bir ölü kaydedilmiştir. Dikili'de 4, Kabakum Köyü'nde de 5 hayvan ölmüştür.⁴⁸ Bademli Köyü'nde 80 yaşında bir kadın yıkılan duvarın altında kalarak vefat etmiştir. Dikili'de deniz kenarındaki Büyük Otel binasında misafir olarak bulunan 10 yolcudan yalnız biri sağ kurtarılabilmiş diğerleri ölmüştür.⁴⁹ Midilli'den alınan habere göre 3'ü kadın

⁴⁴"Zelzele mıntkasında kısmi sükun var", *Ulus*, 28 Eylül 1939, s. 5.

⁴⁵T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (BCA) Muamelat Genel Müdürlüğü, 119.842,14., 28.09.1939; Muhammed Aslaner, Filiz Çolak, *agm.*, 339.

⁴⁶"Dün Dikili'de yeniden yedi zelzele oldu", *Tan*, 29 Eylül 1939, s. 7.

⁴⁷"Zelzele", *Vakit*, 29 Eylül 1939, s. 1.

⁴⁸"İzmir zelzelesi", *İkdam Postası*, 23 Eylül 1939, s. 1.

⁴⁹"Dikili kasabası ile Kabakum köyü zelzeleden mahvoldu", *Akşam Gazetesi*, 23 Eylül 1939, s. 1.

olmak üzere toplamda 4 kişi vefat etmiştir.⁵⁰ Görüldüğü üzere deprem İzmir dışında Yunanistan'ın bir adası olan Midilli'de de yıkım ve can kaybına neden olmuştur. Dikili'de birinci gün 44, ikinci gün, 39 toplamda 83, Kabakum Köyü'nde 13, Bademli Köyü'nde 3, Bergama merkezinde 3, Bergama'nın Ovacık Köyü'nde 3, Kazık Bağları Köyü'nde 2, Deliklitaş Köyü'nde 2 olmak üzere toplamda 111 ceset çıkarılmıştır (bk. Ekler – *Tablo 2*).⁵¹

Depremde Dikili Kaymakamı Abdurrahman Yüksel ve ailesi de enkaz altında kalmalarına rağmen kendileri daha sonra yapılan çalışmalar sonucu kurtarılmıştır. Kahramanlar Mahallesi'nde polis memuru B. Kazım'ın evi çökmüş ve kendisi yaralanmış, çocukları kurtulmuştur. Gümrük Muhafaza Başçavuşu B. Mehmet, ikinci polis komiseri B. Avni de dahil olmak üzere Dikili'de 25 kişi ölmüş, 13 kişi ağır, 50 kişide hafif yaralanmıştır.⁵² İzmir polisleri polis komiseri Avni Subaşı'nın ailesine yardım için para toplamışlardır.⁵³ Dikili'de İskele Otelı sahibi Fahri, Kahveci Kemal, Kemal'in karısı ve çocuğu ölenler arasındadır. Akşam saat 19.00'a kadar İzmir Memleket Hastanesi'ne 24 yaralı getirilmiştir.⁵⁴

İzmir Memleket Hastanesi'ne getirilen yaralılarından Yugoslavya muhacirlerinden İbrahim oğlu Nazif 25 yaşında ölmüştür. Dikili'den İzmir merkezdeki hastaneye nakledilmekte olan Serezli Demir kızı 18 yaşında Ayşe de yolda vefat etmiştir. Dikili'de ölü ve yaralılarından başka 30 kişide kayıptır. Depremün üçüncü günü İzmir Memleket Hastanesi'ne getirilen yaralılar şunlardır: Serezli Halil ve zevcesi, Otelci Fahri'nin karısı ve oğlu, Dikili tapu memuru Niyazi, Kemalpaşalı Abdürrahim oğlu Halil, Usköylü Abdürrahim Yanardağ, Antalyalı Muzaffer Altay ile eşi ve kızı Ayşe, bunlardan başka bir miktar yaralı da Balıkesir hastanesine götürülmüştür.⁵⁵ Depremde yaralanan vatandaşlar İzmir dışındaki çevre il ve ilçelere de tedavi amaçlı götürülmüştür.

⁵⁰“Yıkılan mahalleler kontrol altında”, *Yeni Asır*, 24 Eylül 1939, s. 6.

⁵¹“Dikili zelzelesi kurbanları”, *Akşam Gazetesi*, 24 Eylül 1939, s. 4.

⁵²“Dikili'nin dörtte üçü Kabakum köyünün tamamı harap oldu”, *Ulus*, 23 Eylül 1939, s. 5.

⁵³“Dikili zelzelesi kurbanları”, *Akşam Gazetesi*, 24 Eylül 1939, s. 4.

⁵⁴Dikili'den İzmir Memleket Hastanesi'ne getirilen ağır yaralıların isimleri şunlardır: Ali oğlu Celaleddin, Hüseyin oğlu Nafiz, Hüsnü oğlu Tahir, Hüseyin oğlu Mustafa, Halil oğlu Demir, Mülâyim oğlu Nazif, Müftü Haki oğlu Rıfki, Ahmet kızı Rukiye, Hüseyin kızı Makbule, Yakup kızı Hatice, Murat kızı Azize, Zehra kızı Ayşe, Mehmet oğlu Muzaffer; bk. “Dikili zelzelesinin feci tafsilatı”, *Akşam Postası*, 23 Eylül 1939, s. 3.

⁵⁵“Zelzele faciası”, *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1939, s. 6.

Deprem Tanıkları

Deprem bölgesine giden gazete muhabirleri evlerin birbirleri üstüne çöktüğünü ve caddelerin kapandığını aktarmışlardır. Ayrıca enkaz altında kalan vatandaşlar canlı olsalar bile felaketin büyüklüğü ve çevredeki herkesin depremden etkilenmesi sebebi ile ilk ve acil müdahale yapılamamış ve bağıra bağıra can vermişlerdir. *Ulus* Gazetesi'nin Dikili depremi için bölgeye gönderdiği muhabiri bölgede yaşadıklarını şu şekilde açıklamaktadır:⁵⁶

“Zelzele sahil kısmında bütün dehşeti ve merhametsizliğini göstermiş, çatıları, zemin katlarla duvarları birbiriyle yığarak, sanki kendi nihayetsiz kudretini göstermek istemiş, çarşı tarafından da ağır bir koku geliyordu. Yanımdakiler:

-Galiba dediler. Orada sıcaktan kokmağa başlayan cesetler var. İnsan cesedi mi, hayvan cesedi mi belli değil.

Filhakika bu koku çok ağırdı. İleride büyük mağazaların enkazının arasında parçalanmış tütün denkleleri, berbat olmuş tütün istifleri, zahire yığınları çıkarılıyordu. Sokaklardan ayakları sarılı bastonlular, kafaları, kolları sargıya aşınmış insanlar geçiyordu. Bir aralık eşneğin üzerinde bir zatı gösterdiler.

-İşte hükümet tabibi Süreyya yaralı olarak çalışıyor.

Şehirde artık cadde kalmamış gibidir. Büyük duvarlardan bazıları ikinci bir kaldırım oluşturunca yere yatmıştır. Etraftan kazma kürek sesleri yükseliyordu. Maddi hasarı ifade etmek imkansızdır. Fakat milyonu aştığı da muhakkaktır. Karşıdan bakınca şehrin üst kısmındaki bazı binaların sağlam olduğu sanılıyor. Halbuki bu binalar çatlaktır ve bir daha oturulamayacak haldedir. Vaziyeti tamamıyla aksettirmek zordur. Zelzeleden kaçmış, eşyalarını kurtaramamış, gecelik kıyafetleri ile sokağa fırlamış, korku ve maneviyat bozukluğunun tesirlerine kapılmış, kadınlı, çocuklu, hastalı, ihtiyarlı üç bin küsur kişi düşününüz.

Bazılarının gözlerinde yavrularının, bazılarının gözlerinde ana-babalarının hayalleri vardır ve hepsi de karşılarında gözüken evlerinin enkazına bakmaktadırlar. Bundan öteye feci bir sahne tasvir edilebilir mi? Buradaki feci tablolardan biri bakkal Kemal isimindeki bir vatandaşın kendisi ve karısı öldükten sonra yetim bıraktığı üç yavrudur. Bunlarda yaralıdır. Çadırlarının dibinde beraberce fotoğraf çektiireceğimizi söylediğim zaman korkarak yüzüme baktılar. En büyükleri:

-Babam nasıl acaba? dedi.

Diğer bir yavru, başını sallaya sallaya ve o müthiş dakikanın korkusunu canlandıra canlandıra:

⁵⁶“Dikili faciasından notlar”, *Ulus*, 27 Eylül 1939, s. 5.

-Aman amcacığım evimiz öyle bir sallandı, öyle çatırdadı...Anam yattığı yerde ölmüş kalmış. Bak benim ayağım berelendi.

Biraz ilerleyince Otelci Fahri'nin nasıl öldüğünü anlattılar. Enkaz altında dipdiri kalan zavallı Fahri hiç durmadan bağıryormuş.

-Allah aşkına! Yalvarırım. Beni kurtarın. Ben buradayım ne olursunuz, çoluk çocuğuma acıyın.

Bu feryatları duyanlar çok olmuş fakat karanlıkta, kendi kaygısına, çoluk çocuğunun derdine düşenler hiçbir şey yapamamışlar ve sabahleyin zavallı Fahri'nin sesi gelmez olmuş. Yani diri diri can vermiş. Sadece çocuklardan bazıları zelzelenin etkisinden uzaklaşmış gibiydi. Çocuklardan bazıları bana:

Kızılây bugün etli kuru fasulye verecekmış değil mi? diye sorup seviniyorlardı.”

İzmir Memleket Hastanesi'ne getirilen yaralılarından Halil oğlu Demir: “*Beni toprak altından çıkardılar. Çoluk çocuğumun hayatta olduğunu gördüm. Ben de bu şefkat yuvasında bakılıyorum. Hamdolsun!*”, yine hastanedeki 9 yaşındaki Alaeddin; “*Zelzele esnasında başıma bir taş düştü, yere yıkıldım, kendimi bilmiyordum. Babamın da ayağı kırıldı. Zelzelenin müthiş şiddetini hala unutamıyorum. O müthiş gürültü aklımdan hala çıkmıyor*” ifadelerini kullanırken Dikili Belediye Ebesi Makbule Hanım yaşadıklarını şöyle nakletmiştir:⁵⁷

“Uykuda bulunuyorduk. Oğlum Ferid ve kızım Ferdane ile bir odada idik. Birdenbire yer sarsıldı, karyolarımızdan fırladık. Hayatımızda işitmediğimiz bir gümbürtü yer altından aksediyor, binaların yıkılmalarından mütevellid müthiş gürültü aksediyor, çığlıklar... Anacığım, babacığım sesleri yükseliyordu. Neye uğradığımızı bilemedik. O sırada duvarın bir kısmı yıkıldı, ayağımda müthiş bir acı hissettim. Zelzele devam ediyor, evin duvarları, zemin iki taraf gidip geliyordu. Ferdane ile Ferid ne yapacaklarını şaşırmış, vaziyette bana bakıyorlar, Ne yapacağız anneciğim? diyorlardı. Sonra beraber dışarı fırladık, halk zelzele sırasında karanlıkta öteye beriye koşuyor, birbirini arıyor, bağıryorlardı. Halk civar tepelere çıktı, orada akrabasını, ailesini arayanların bağrısları, sedaları yükseliyordu.”

Deprem genç, yaşlı, çoluk çocuk demeden herkesi etkilemiştir. İnsanların hayalleri ve hayatları yerle bir olmuş enkazın altında kalmıştır. Kimisi annesini babasını kaybetmiş, kimisi de evleneceği sözlüsünü, nişanlısını ve hayata dair hayallerini depremde yitirip gitmiştir. İsmi belli olmayan ama deprem sonrası ifadeleri gazetelere yansıyan evlenmek üzere olan genç bir kız; “*Nişanlım ile on beş gün sonra nikahlanacaktık...Kalmadı ki bir şeyimiz...Büyükkannemi evden çıkarınca kadar akla kararı seçtim. Biz kapıdan iki adım dışarı çıkmıştık ki, ev çöktü. Çeyizlerimin*

⁵⁷“Dün geceki zelzele”, *Anadolu*, 23 Eylül 1939, s. 3.

*hepsi gitti...*⁵⁸ derken depremde evladını kaybeden Rahime isimli bir felaketzedenin “*lütfeñ gazeteneñe yazınız. Diyiniz ki Dikili’de büyük bir felaket oldu. Fakat kalbimiz şu dakikada hükkümetin şefkatiyle çarpıyor. Bir yavrum ölmüştür. Tanrı büyük millete zeval vermesin. Büyük Türk milleti, benim yavrum gibi milyonlarcasını yetiştirir*” beyanından⁵⁹ yaşanan felakete rağmen bölge halkının metanetini korumasının halkın devlete olan güvenini ve bağlılığını göstermektedir.

Dikili Depremi’nin tanıklarından biri 29 Ekim 1925’te doğan ve 2023 yılında 98 yaşında vefat eden Dikilili Cumhuriyet Kop isimli bir kadındır. Kop, 14 yaşındayken bu depreme yakalanmış ve yakınlarını kaybetmiş, evi yıkılmıştır: Cumhuriyet Kop, 2021 yılındaki bir mülakatta 1939 Dikili Depremi ile ilgili hatırladıklarını şu şekilde aktarmaktadır:⁶⁰

“Ben 29 Ekim 1925 doğumluyum. Deprem yaşandığında 13-14 yaşlarındaydım. Deprem gecesi uyku da bir sarsıntı ile uyandık. Deprem anında raflardan üzerime bir şeyler düşüyordu. Ben bu düşen eşyaları ilk başta kiremit sandım. Babam üzerime bir şey düşmesin diye üzerime kapandı. Aynı sırada dua ediyor, salavat getiriyordu. Babama göre ya deniz üzerimize gelip kapanacak veya dağ üzerimize gelip kapanacaktı. Dışarı çıktığımızda üzerimizde doğru düzgün giyecek eşyası da yoktu. Bu depremde ablamı ve 4 yakınını, halamı ve 3 yakınını kaybettik. Babam yakınlarımızı enkazın altından çıkardı yaşıyorlar mı diye salladı ama hiçbiri yaşamıyordu. Deprem sonrası kamyon gelip yaralıları İzmir’e hastaneye götürdü. Depremden sonra çadır dağıtıldı. Belli bir süre sonra ekmek ve peynir dağıtıldı. Bunun dışında fazla yardım gelmedi. Biz kendi kendimize zamanla evimizi yaptık.”

Deprem Sonrası Yapılan Yardımlar

Kızılay depremzedeler için iâşe temin etmiş ve bir yardım hesabı açmıştır. Dört saat içerisinde 530 lira toplanmıştır. Kızılay’ın başlattığı bu bağış kampanyasına İzmir Valisi Etem Aykut 10 lira, CHP İzmir Parti Reisi Atıf İnan 10 lira, Emlak Bankası Müdürü Sedat 10 lira, İzmir Sıhhat Müdürü Cevdet 5 lira, Jandarma kumandası binbaşı Hulusi 5 lira, Bergama jandarma yüzbaşı Cezmi 5 lira, İzmir CHP Şubesi 200 lira yardımda bulunmuşlardır.⁶¹ Ayrıca yaralıların tedavisi için Kızılay bölgede ilkyardım çadırları kurmuştur. İzmir

⁵⁸“Dikili kazasının maruz kaldığı büyük felaket”, *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1939, s. 5.

⁵⁹“Dikili’deki müthiş facia”, *Yeni Asır*, 23 Eylül 1939, s. 4.

⁶⁰Murat Solmaz – Oben Ulu, “Dikili’nin İnsan Hazinesi - Cumhuriyet Kop”, *Ajans Bakırçay Youtube Sayfası*, <https://www.youtube.com/watch?v=LXBKOFd7-HA> (Erişim Tarihi:10 Ekim 2024)

⁶¹“Dün geceki şiddetli zelzele Dikili kazasını ve birkaç köyü baştan başa harabezare çevirdi”, *Anadolu*, 23 Eylül 1939, s. 1.

CHP başkanlığı bir beyanname yayınlayarak Dikili depremi için vatandaşları yardıma davet etmiştir.⁶² (Bk. Ekler – *Tablo 3*). Deprem sonrası yardım çalışmaları ve teberrular süratle başlamıştır. Başta İzmir'in önde gelen isimleri ve devlet erkanı olmak üzere herkes depremzedelere yardımda bulunmuştur.

İzmir Valisi Etem Aykut, Bergama Kaymakamlığı'ndan deprem haberini alır almaz Sağlık ve Emniyet müdürlerini yanına alıp yardım araçlarıyla birlikte 9 Çadır ve 40 işçiyle birlikte deprem bölgesine ulaşmıştır. Kızılay bölgeye ilk etapta felaketzedelere tahsis edilmek üzere Etimesgut ambarlarından⁶³ 300 çadır göndermiştir.⁶⁴ Bu 300 çadırdan sonra 24 Eylül 1939'da tren⁶⁵ ile Soma üzerinden 200 çadır daha gönderilmiştir.⁶⁶ Deprem sonrası Kızılay adına Dr. Hüseyin Hulki Cura önemli miktarda ekmek, su ve temel gıda ürünlerini kamyon ve otomobillerle birlikte Dikili'ye ulaştırmıştır. Kurulan çadırlarda yaralıların tedavileri yapılmış, durumu ağır olanlar İzmir merkezdeki hastanelere sevk edilmiştir. Ayrıca ikinci yardım grubunda veremle mücadele çadırlarından 20 tane getirilmiş, bu çadırlara çocuklar ve kadınlar yerleştirilmiştir. Sokakta kalan felaketzedelere battaniye⁶⁷, hasta ve çocuklara süt dağıtılmış, büyüklere sıcak yemek ve ekmek hazırlanmış, meyve dağıtılmış, hastalara ilaç verilmiştir. Dikili'de binalar yıkıldığı için ekmek ihtiyacı Bergama'daki fırınlardan karşılanmıştır. Dikili'de hemen yeni fırın inşasına başlanmıştır.⁶⁸ Depremin ikinci günü Kızılay'ın Eskişehir'deki depolarından 600 çadır daha gelmiştir.⁶⁹ Bunun yanında Kızılay Genel Merkezi'nden 500 çadır daha istenmiştir.⁷⁰

Depremin 3.günü nakdi yardımlar devam etmiştir. Kızılay merkezinden 3000 lira gönderilmiştir. CHP Ankara Genel Merkezi 4.000 lira, CHP İzmir şubesi 1.000 lira, Parti Genel Sekreterliği 500 lira göndermiştir. Açılan iane ve yardım defterleri aracılığı ise 2.100 lira toplanmıştır.⁷¹ Cumhuriyet Merkez Bankası'ndan ise 5.000 lira yardım yapılmıştır.⁷² Dönemin hükümeti ve devlet kurumları da

⁶²“Dikili zelzelesi kurbanları”, *Akşam Gazetesi*, 24 Eylül 1939, s. 4.

⁶³*Türk Kızılay Arşivi*, Kutu No:2371, Belge No: 79.

⁶⁴TKA, Kutu No:2371, Belge No: 70.

⁶⁵TKA, Kutu No:2371, Belge No: 72.

⁶⁶TKA, Kutu No:2371, Belge No: 71.

⁶⁷“Dün geceki zelzele”, *Anadolu*, 23 Eylül 1939, s. 3.

⁶⁸“Dikili'deki zelzelede ölenlerin sayısı 113'ü buldu”, *Vakit*, 24 Eylül 1939, s. 3.

⁶⁹“Dikili'deki müthiş facia”, *Yeni Asır*, 23 Eylül 1939, s. 4.

⁷⁰“Zelzele sahasında 4000 kişi açıktadır”, *Tan*, 23 Eylül 1939, s. 4.

⁷¹“Zelzele kurbanları yüz on üç kişi”, *Tan*, 24 Eylül 1939, s. 6.

⁷²“Zelzelenin feci tafsilatı”, *Ulus*, 24 Eylül 1939, s. 5.

Dikili’de yaşanan deprem dolayısıyla bölgeye yardımlarda bulunmuş ve yapılan yardımlara yüklü miktarda destek çıktıkları görülmektedir. Üçüncü gün itibariyle kurumlar, devlet yardımları, teberru ve iane defterleriyle birlikte toplamda 20.000 civarında yardım parası toplanmıştır⁷³ (Bk. Ekler – Tablo 4).

Dikili’ye İzmir merkez ve Bergama’dan çamaşır ve elbise gönderilmiş, ilk iki gün kuru gıda dağıtılmış üçüncü günden itibaren Kızılay’ın öncülüğünde sıcak çorba dağıtımına başlanmıştır.⁷⁴ Dikili felaketzedeleri için ayrıca sabahları peynir dağıtımı da yapılmıştır.⁷⁵ Deprem mıntıkasında halk açıkta olsa da genel sağlık durumu iyidir. Geceyi açıkta geçirenlerin tek korkusu yağmur yağmasıdır. Geceleri açıkta geçiren vatandaşların evlerinden eşyalarını almasına da müsaade edildiği görülmektedir.⁷⁶

25 Eylül 1939’da gerçekleşen artçı sarsıntılar sonucu yeni yapılan ve günlük 1.000 ekmek çıkaran fırın, sarsıntılar sonucu yıkılmıştır. Bunun üzerine tekrar Bergama’dan ekmek teminine başlanmıştır. Kızılay Genel Merkezi tarafından gönderilen 500 çadır trenle Soma üzerinden İzmir’e sevk edilmiş, İzmir’den de kamyonlara yüklenip Dikili’ye ulaştırılmış ve depremzedeler için kurulmaya başlanmıştır.⁷⁷ Gerçekleşen artçı 8 deprem sonucu 10 ev yıkılmıştır. Ayrıca 24 Eylül 1939 akşamı Dikili’de ve İzmir genelinde yağmur yağışının olması geceyi sokakta geçiren felaketzedelerin sırlıslıkla ıslanmalarına neden olmuştur.⁷⁸

Kızılay tarafından yapılan yardım çağrılarına ve belediye tarafından açılan yardım defterlerine depremzedeler için; CHP Turan Ocağı 325 lira, İngiliz General Konsolosu Şarl Aleks 10 lira, Avukat Alper Feridun 10 lira, Penetti ve Parienti 50 lira, S.K.F. Acentesi 25 lira, Herman Spirer Tütün Şirketi 200 lira, Şevrola Acentesi Sahibi 100 lira, Amerika Konsolosu S.G Elbing 10 lira, Pamuk Mensucat şirketi 500 lira, Türk sinemacılar L.Ş. 100 lira, Şerif Rıza halefleri 150 lira, Bensiyon Algiranti 10 lira, Alyoti Biraderler eshamlı komandit şirketi 100 lira yardımda bulunan belli başlı isimlerdir. Bunun yanında aynı olarak Rahmi Filipeli ve kardeşleri 50 çuval un, Fırıncılar Odası 730 kilo ekmek, Şark sanayi şirketi 29 top bez kumaş bağışlamıştır. Ayrıca İzmir belediyesinin girişimiyle mezbahada 29 koyun, üç parça sığır eti, peynir tüccarları tarafından verilen 12 teneke peynir, mezbahada toplanan para ile alınan 330 kilo ekmek

⁷³“Dikili zelzelesi kurbanları”, *Akşam*, 24 Eylül 1939, s. 4.

⁷⁴“Dikili’de 4000 kişi açıkta kaldı”, *Akşam Postası*, 24 Eylül 1939, s. 3.

⁷⁵“Zelzeleler devamda”, *Anadolu*, 27 Eylül 1939, s. 2.

⁷⁶“İzmir ve havalisinde hafif zelzeleler devam ediyor”, *Akşam*, 25 Eylül 1939, s. 7.

⁷⁷“Dikili’de zelzele devam ediyor”, *Akşam*, 26 Eylül 1939, s. 4.

⁷⁸“Dikili’de dün 8 zelzele oldu”, *Akşam Postası*, 26 Eylül 1939, s. 1.

yine aralarında 20 lira para toplanıp bir otomobille Dikili'ye yardım amaçlı gönderilmiştir.⁷⁹ 1939 Dikili depremi için yerel işletme ve şahısların yanında yabancı işletme ve şahıslarda çeşitli miktarlarda yardım etmiştir. Ayrıca yapılan maddi yardımların yanı sıra aynı yardımlarında yapıldığı görülmektedir. İzmir'de çıkan yerel gazetelerden *Anadolu*, Dikili felaketzedeleri için özel bir sayı çıkarmış ve bu gazetenin tüm masrafı gazeteye ait olup satıştan elde edilen gelir bölge halkına yardım için Kızılay'a verilmiştir.⁸⁰

Dikili için ayrıca, Beşikçizade Mustafa ve biraderi 100 kilo pirinç, Nuri Çolakoglu 106 kilo pirinç, Mehmet Ali Bayraktaroğlu 48 kilo pirinç, Ahmet Rifat Elmaslıoğlu ve Ömer 47 kilo pirinç, Akosmanzade Hüseyin İzzet ve M.Nuri 117 kilo pirinç, Abdullah Ömer Midilli 98 kilo pirinç, Mehmet Hüseyin Eğeli 95 kilo pirinç, Adem oğlu Süleyman ve biraderi 77 kilo pirinç, Avni Nail 94 kilo fasulye, N.Kibar ve evlatları 53 kilo sabun, Sırrı Bayraktaroğlu 16 kilo sabun, Ali ve Adil Fidan ve ortakları 16 adet şayak palto aynı bağışta bulunmuşlardır⁸¹(Bk. Ekler – *Tablo 5*).

27 Eylül 1939 günü Bergama için Kızılay'dan istenen 150 çadır gelmiş ve bölgede kurulmaya başlanmıştır.⁸² Dikili'nin Bademli Köyü'ndeki evlerin çoğu da hasar aldığı ve yıkıldığı için kaymakam ve hükümet tabibi vaziyeti yerinde görmek için bölgeye gitmişlerdir. Dikili'nin Kabakum Köyü'ndeki evler yıkıldığı için hem bu köye hem de Bademli ve Dikilitaş köylerine ihtiyaç nispetinde çadır gönderilmesi kararı alınmıştır. Dikili'ye toplamda 300 çadır gelmiş, bunun yanında en az 200 çadıra daha ihtiyaç duyulduğu için bu miktarın deprem bölgesine ulaştırılması beklenmektedir.⁸³ Deprem sonrası köylere varıncaya kadar ulaşılmış gerek çadır, gerek ekmek ve aynı yardımlar dışında para yardımı yapılmıştır. Yapılan yardımların yetersiz gelmesi sonucu çadır örneğinde olduğu gibi sonradan peyderpey yardımlar yapılmaya ve eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır.

Dikili'de gerçekleşen deprem sonrası var olan enkazları kaldırmak ve yardımda bulunmak için Menemen'den Dikili'ye⁸⁴ 100 asker 5 kamyonla

⁷⁹"Dikili'de dün sekiz zelzele daha oldu", *Anadolu*, 26 Eylül 1939, s. 3.

⁸⁰"Anadolu gaztesinin yardımı", *Ulus Sesi*, 27 Eylül 1939, s. 1.

⁸¹"Zelzeleler devamda", *Anadolu*, 27 Eylül 1939, s. 2.

⁸²"Zelzele mıntıkasında nebatatı kurutan kaynar sular fışkırıyor", *Akşam Postası*, 28 Eylül 1939, s. 4.

⁸³"Zelzele", *Akşam Gazetesi*, 28 Eylül 1939, s. 5.

⁸⁴"İzmir'de iki Dikili'de dört zelzele oldu", *Tan*, 28 Eylül 1939, s. 3.

gönderilmiştir.⁸⁵ 28 Eylül 1939 günü yağmur yağdığı için çadırlarda ve sokaklarda kalan felaketzedeler ıslanmıştır. Yağmur da deprem bölgesinde en ufak bir rahatsızlık emaresi geçiren felaketzedeler derhal hastanelere sevk edilmiştir.⁸⁶ Dikili merkezine 332 çadır gönderilmiş, bunlardan 317'si Dikili merkeze gönderilen 15 çadırdaki Kabakum Köyü'ndeki ihtiyaç sahiplerine gönderilmiştir. Dikili kaymakamı Abdurrahman Yüksel de bölgede incelemelerde bulunmuştur.⁸⁷

Deprem en büyük zararı Yahşibey Köyünde yapmış ve 30 ev yıkılmıştır.⁸⁸ Yapılan araştırma ve incelemeler neticesinde tespit edilen ihtiyaçlara bakıldığında Çandarlı nahiye merkezine 200, Bademli köyüne 150, Yahşibey köyüne 25 çadır gerekmekte ve açıkta kalan felaketzedeleri derhal çadırlara yerleştirilmesi gerekmiştir. Kızılay tarafından gönderilecek 200 çadır açıkta kalan 400 kişinin yerleşimi için kullanılmıştır.⁸⁹

Ankara'dan Dikili'ye incelemelerde bulunmak ve ihtiyaçları tespit etmek için gelen mebuslardan Balıkesir mebusları Hayrettin Karan ile Fahrettin Tiritoglu hükümet nezdinde girişimlerde bulunma kararı almışlar⁹⁰, harabe haline gelen Dikili ve diğer yerler için Kırşehir felaketinde olduğu gibi esaslı bir yardımın yapılmasını isteyeceklerini belirtmişlerdir. Ayrıca İstanbul'da Dikili için yeni teberrular başlatılmış ve 1.000 lira para toplanmıştır.⁹¹ Dönemin milletvekilleri Dikili depreminden etkilenen vatandaşlar için seferber olmuş gerek yerel yönetimler vasıtasıyla gerekse merkezi hükümet ve TBMM nezdinde gerekli yardımların hemen yapılabilmesi için girişimlerde bulunmuşlardır.

Depreme İlişkin Resmî Açıklamalar

Deprem sonrası Dahiliye (İç İşleri) Vekili Faik Öztrak deprem haberini alır almaz İzmir Valisi Etem Aykut'u arayarak deprem hakkında bilgi almıştır. Dahiliye Vekili bilgi aldıktan sonra basına şu açıklamayı yapmıştır:⁹²

“İzmir ve mülhakatındaki zelzele felaketini haber alır almaz derhal İzmir Valisini ve Bergama Kaymakamını telefonla bularak icap eden tahkikatı

⁸⁵“Zelzele mıntıkasında kısmi sükûn var”, *Ulus*, 28 Eylül 1939, s. 5.

⁸⁶“Dün sabah Dikili’de ve Bergama’da sarsıntılar oldu”, *Yeni Asır*, 29 Eylül 1939, s. 2.

⁸⁷“Zelzele”, *Anadolu*, 29 Eylül 1939, s. 3.

⁸⁸“Zelzele”, *Akşam Gazetesi*, 29 Eylül 1939, s. 2.

⁸⁹“Zelzele”, *Anadolu*, 29 Eylül 1939, s. 3.

⁹⁰“Zelzele felaketzedelerine yapılan yardımlar”, *Türk dili*, 29 Eylül 1939, s. 2.

⁹¹“İzmir’de iki Dikili’de dört zelzele oldu”, *Tan*, 28 Eylül 1939, s. 3.

⁹²“Zelzele sahasında 4000 kişi açıktadır”, *Tan*, 23 Eylül 1939, s. 4.

yaptım. Lazım gelen tedbirler hakkında direktifler verdim. Felaket esnasında gerek İzmir valisinin, gerekse Bergama kaymakamının göstermiş oldukları çalışmaları memnuniyetle karşıladım. Zelzelenin bilançosu hakkında malumat edindikten sonra telefonla Ankara ile de muhabere ederek yardım için icap eden emirleri verdim

Zelzele gece 2:35'te olmuştur. Sarsıntı çok şiddetli olmakla beraber zarar ve ziyan o kadar ehemmiyetli değildir. Hele Bergama'da nüfus ziyatı hiç yoktur. Yalnız bu kaza merkezinde bazı binalar tamamen bazı binalar da kısmen harap olmuştur. Bergama'nın Kazıkbağları mevkiinde ise bir ölü, Hacı Rıza Çiftliğinde iki ölü vardır. Felaket, Dikili kazasında daha şiddetli hissedilmiştir. Bu kaza merkezinde 24 ölü, 13 ağır, 50 hafif olmak üzere 63 yaralı, Kabakum Köyü'nde 13 ölü, 3 ağır, 4 hafif olmak üzere 7 yaralı vardır.

Ölüler yanında bir polis komiseri, bir gedikli başçavuş, bir de muallim vardır. Hafif yaralılar arasında ailesi ile beraber Dikili kaymakamı, hükümet tabibi, belediye kabilesi, ziraat memuru, inhisarlar müfettişi de mevcuttur. Dikili merkez kazasında 4, Kabakum köyünde 5 hayvan enkaz altında kalarak telef olmuştur. Hemen felaketin vukuuna müteakip alınan tertibatla enkaz altında kalanların kurtarılmalarına başlanmış bu ameliye sabaha kadar devam etmiştir.

Dikili merkez kazasında hükümet dairesi, adliye, iskân, polis hükümet tabipliği, gümrük muhafaza kumandanlığı, inhisarlar, hususi muhasebe, belediye, cumhuriyet halk partisi, posta ve telgraf, jandarma daireleri ile halkevi ve bir de ilk mektep binası tamamen harap olmuştur. Bunlardan başka 28 tütün ve palamut deposu, 1 yağ fabrikası, 4 otel, bir han, 1 cami, 7 lokanta ve aşçı dükkânı, 6 gazino ve kahvehane, 45 dükkân, 250 büyük ve küçük ev tamamen yıkılmış 200 ev de içinde oturulamayacak derecede hasara uğramıştır. Dikili kazasındaki telgraf ve telefon hatları tamamı ile bozulmuş kazanın civarla muharebe ve mufasala imkânı kesilmiştir.”

Deprem esnasında yaralanan Dikili kaymakamı Abdurrahman Yüksel, yaralı olmasına rağmen bir an bile görevi başından ayrılmamış ve ilk etapta alınacak tedbirlere bizzat Nezaret etmiştir. Kaymakam Yüksel gazetecilere: *“Geçirdiğimiz felaket cidden büyüktür. Benim yaralanmış olmam bir şey ifade etmez. Esasen bir iki günde iyi olabilirim. Vazifemin başında, Dikili halkının yaralarını, sıızlarını dindirmek için valimizin verdikleri ve verecekleri direktif ve emirleri harfiyen yerine getireceğim”* demiştir.⁹³

1939 yılında Dikili’de gerçekleşen deprem sonrası yabancı ülke devlet yetkilileri, basını ve kamuoyu tarafından da deprem yakından takip edilmiştir. Yabancı devlet yetkilileri ve yabancı basın deprem sebebiyle üzüntülerini ifade etmişlerdir. Bulgaristan Kralı Boris, Genel sekreteri B.Kankancievi⁹⁴ Türkiye

⁹³“Dikili’deki müthiş facia”, *Yeni Asır*, 23 Eylül 1939, s. 4.

⁹⁴“Dikili’de 23-24 gecesi şiddetlice 8 zelzele daha oldu”, *Yeni Asır*, 26 Eylül 1939, s. 3.

Büyükelçisine göndererek Dikili depremi dolayısıyla derin üzüntülerini iletmıştır. Bulgaristan Başvekili Koseiva Nofta protokol şefi Belinov'u büyükelçiliğe göndererek oda samimi ve içten derin üzüntülerini bildirmiştir. Atina'da çıkan Yunan gazeteleri ise İzmir depremi sebebiyle kardeş ve komşu ülke Türkiye'nin acısını paylaştıklarını, Yunan milletinin, Türk ulusunun acısına ortak olduklarını iki milletin dostluğunun baki olduğunu belirterek Yunan milletinin bu deprem acısını kalplerinden duyduklarını yazmışlardır.⁹⁵ Yunan Gazetelerinden *Estia*: “Zelzeleden müteessir olan mıntıkalar Yunanistan'a o kadar yakındır ki, Midilli de bundan müteessir olmuştur. İki memleket arasındaki bağların sıkılığı ve dostluğun samimiliği zelzelelerde bile kendini gösteriyor”⁹⁶ ifadeleriyle deprem hakkında bilgi vermiştir.

Deprem sonrası Dikili Belediye Başkanı Hüseyin Güvenli, deprem sonrası gerekli yardımda bulunan kişi ve kuruluşlara yönelik şu teşekkür mesajını yayınlamıştır:⁹⁷

“Dikili’de meydana gelen ve Dikili’yi harap eden yer sarsıntısı felaketi karşısında yardımımıza koşan Kızılay cemiyeti ile İzmir valisine ve belediye reisine, mebusalarımıza, İzmir vilayeti ve belediye teşkilatlarına, İzmir parti idare heyetine, Bergama kaymakam ve belediye reisi ile askeri kumandanlara, diğer maddi ve manevi müzaheretleriyle acılarımızı paylaşmış olan bütün vatandaşlara sonsuz minnet ve şükranlarımızı bildirirken bu gibi felaketlerden vatan ve vatandaşların masun kalmasını yürekten temenni etmekteyim.”

Bulgaristan ve Romanya’dan anayurda getirilecek olan göçmenler Dikili’de deprem olduğu için başka yerlere yerleştirme kararı alınmıştır. Bu yeni getirilecek göçmenlerden 650’sinin İzmir ve ilçelerine dağıtılması Sıhhat ve İçtima Muavenet Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) tarafından uygun görülmüştür. Vekâletin aldığı karara göre bu göçmenlerin çoğunun Torbalı, Menemen ve Bergama’nın kazalarına ve köylerine çok az bir kısmının da İzmir merkeze yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. İzmir’e getirilecek göçmenlerin çoğu Bulgaristan’dan gelecek Türklerden oluşmaktadır.⁹⁸ Deprem devletin politikalarını ve planlarını da etkilemiştir. I. Dünya Savaşı sonrası Balkanlardan gelen göçmenlerin yerleştirilmesi için planlanan Dikili bölgesi yaşanan deprem sonrası göçmenlerin yerleştirilme planı başka il ve ilçelere yönlendirilmek zorunda kalmıştır.

⁹⁵“Zelzele felaketi”, *Yeniğin*, 26 Eylül 1939, s. 1.

⁹⁶“Dikili’de 23-24 gecesi şiddetlice 8 zelzele daha oldu”, *Yeni Asır*, 26 Eylül 1939, s. 3.

⁹⁷“Dün Dikili’de zelzele olmadı”, *Yeni Asır*, 27 Eylül 1939, s. 2.

⁹⁸“Zelzele”, *Anadolu*, 28 Eylül 1939, s. 2.

1939 Dikili depremi TBMM’de gerçekleşen toplantılara da konu olmuştur. Başbakanı Refik Saydam 16 Ekim 1939 tarihinde TBMM’de Dikili depremi ve sonrasında hükümetin gerçekleştirdiği faaliyetler ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır:⁹⁹

“Bir arkadaşım Ziraat bankasındaki para borçlarını tecillerinden bahsettiler. Bendenize verdikleri notlara nazaran, geçen ayın 25 inde İzmir mebusu arkadaşlarla görüştüğümüz zaman bana verdikleri notlar şunlardı: Dikiliye Hükümet tarafından bir istihkâm bölüğü gönderilerek bunların enkaz altında kalan tütünlerinin çıkarılması istendi, Dikiliden askere alınanlara 15 gün izin verilmesi, bir de İskânın, Kızılayın elinde kereste varsa oraya gönderilmesi meselesi idi. Bundan başka bir de mekteb işi ve bunların pamuklarının satın alınması meselesi vardı.

Bendeniz Millî Müdafaa vekili arkadaşımıza rica ettim. Geçen ayın 27 sinde emir buyurdular, bir istihkâm bölüğü gitti ve enkaz altında kalan tek mil tütünleri çıkardı. Askere gidenlere 15 gün izin verildi. Mahallindeki vaziyete nazaran inşaatı umumiye başladığı zaman elde kereste varsa oraya gönderilecektir. Mekteb işi bittabi yerinde başlayacak umumî teşkilâta aid bir meseledir. Pamuklar ne vakit alınacaktır diye sordum, henüz çıkmamıştır, çıkınca alınacaktır dediler. O vakit arkadaşım bana Ziraat bankasındaki işlerden bahsetmediler. Şimdi bahsettiler. Bunu tashih etmek isterim. Geçen ayın 25’inde bana verilen notlarda bu yoktu.”

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de 1 Kasım 1939 Çarşamba günü mecliste Dikili depremi ile ilgili “*Son zamanlarda Dikili ve havalisindeki zelzele afetinden vatandaşlarımızın çektikleri ıstıraba, bütün memleket yürekten iştirak etti. Afete uğrayanlara, Büyük milletin huzurunda, derin teessürlerimizi ifade ederken Kızılayın ve halkımızın gösterdiği şefkat ve yardımları şükranla yad etmek isterim*” konuşmasını yapmıştır.¹⁰⁰

Sonuç

22 Eylül 1939’da İzmir’in Dikili kazası merkezli gerçekleşen ve neredeyse Dikili’deki tüm ev ve binaları yıkan Dikili Depremi Cumhuriyet Dönemi’nde İzmir çevresinde gerçekleşen büyük depremlerden biridir. Deprem aynı zamanda Bergama, Çandarlı, Urla, Menemen gibi yerlerde de yıkıcı etkilere sebep olmuştur. Deprem sonrası başta yerel devlet birimleri ve belediyeler olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşlar harekete geçmiş ve depremin yol açtığı hasar ve yaralar kısa sürede kapatılmaya çalışılmıştır.

Basına yansıyan haberlere bakıldığında ölüm ve yıkımların yanında insanlar ruhsal ve psikolojik olarak depremden etkilendikleri anlaşılmaktadır. Aileler

⁹⁹Türkiye Büyük Millet Meclisi, 16.10.1939, Dönem 6, Cilt 5, Toplantı 44, s. 61.

¹⁰⁰Türkiye Büyük Millet Meclisi, 01.11.1939, Dönem 6, Cilt 6, Toplantı 1, s. 4.

dağılmış, kimisi annesiz babasız kimisi evlatsız kalmıştır. Bu durumda beraberinde yaşam boyu sürecek travmalara neden olmuştur. Deprem sonrası evlerin, mahallelerin, sokakların yerle bir olması insanların var olan toplumsal düzenlerinin bozulmasına buda beraberinde psikolojik sıkıntılara sebep olmuştur. İnsanların bağıra bağıra can vermesi, çocukların başlarından geçen olayları saniyesi saniyesine hatırlaması toplumda yıllarca belki de bir ömür sürecek toplumsal ve ruhsal yıkıntıları beraberinde getirmiştir.

1939 Dikili Depremi'nden yaklaşık 3 ay sonra gerçekleşen 1939 Erzincan Depremi, Dikili depremine göre daha büyük olması, daha fazla can kaybı yaşanması ve daha fazla yıkımın olması sebebiyle devletin ve ülkedeki yardım kuruluşlarının desteği bu bölgeye kaydığı için Dikili ve çevresi istenilen düzeyde maddi desteği maalesef alamamıştır. Ayrıca 1939 Dikili depreminden gerekli dersler tam olarak çıkarılamamıştır. 1949 Karaburun Depremi, 1955 Söke Balat depremlerinde İzmir ve çevresinde büyük yıkımlara, maddi hasara ve can kayıplarına sebep olmuştur.

1939 Dikili depremi, dönemin yerel ve ulusal basınında yer almış ve depremin yaralarının sarılmasında etkili olmuştur. Yerel basında yer alan özellikle *Yeni Asır* ve *Anadolu* gazeteleri depreme ve deprem sonrası gelişmelere geniş yer vermiştir. Deprem sonrası bölgede duyulan ihtiyaçlar, var olan eksiklikler ve yapılan yardım çalışmaları ayrıntılarıyla yer almıştır. Sadece yerel basında değil dönemin ulusal gazeteleri olan *Ulus*, *Akşam*, *Tan*, *Cumhuriyet*, *Vakit* gibi gazetelerde de hem yerel basın kaynaklarından yararlanılmış hem de bölgeye gazeteler kendi muhabirlerini göndererek bölgeden deprem haberlerini sayfalarına taşımışlardır. Bunun yanında hem ulusal gazeteler hem de yerel gazeteler deprem bölgesi için yardım çalışmalarında bulunmuşlar ve hem okurlarından topladıkları paralar ile hem de satışlarından elde ettikleri gelirler ile Kızılay tarafından açılan iane ve teberru çalışmalarına katkıda bulunmuşlardır. Hatta Anadolu Gazetesi, deprem için özel yayın çıkarmış ve gelirinin hepsini deprem bölgesi için vermiştir. Bunun yanında bölgeye giden gazete muhabirlerinin deprem bölgesinden gönderdikleri fotoğraflar ve depremi yaşayanların anlattıklarını gazete sayfalarına taşımaları önemlidir. Bu fotoğraf ve anlatılar basın sayesinde günümüzde ve bundan sonrası içinde ayrı önemli birer tarihsel belge ve kayıttır.

Dönemin haberleşme ağı düşünüldüğünde televizyonun yokluğu ve radyo ağının da tam olarak yaygın olmadığı için insanların depremin büyüklüğü, etkileri, can kayıpları ve yıkımın boyutlarını öğrenmesi açısından da basın önemli rol oynamıştır. Yardım kuruluşlarının çağrıları, toplumun bilgilendirilmesi, siyasilerin ve hükûmetin toplumu yönlendirmesi basın

üzerinden mümkün olmuş; halk duygu ve düşüncelerini aktarmış, ihtiyaçlarını dile getirmiştir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Türk Kızılay Arşivi, Ankara.

Kutu No:2371, Belge No: 79.

Kutu No: 2370, Zarf No: 6436.

Kutu No:2371,Belge No: 70.

Kutu No:2371, Belge No: 72.

Kutu No:2371, Belge No: 71.

Dikili Kent Arşivi, Fotoğraf No:2, Dikili Depremi’nden Bir Görüntü.

Resmî Yayınlar

Kandilli Rasathanesi (1939) *1939 (Ekim, Kasım Aralık) Meteoroloji Sismoloji ve Mıknatıs Rasatları*, Milli Eğitim Yayınları, No:24, İstanbul.

T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Ankara.

Muamelat Genel Müdürlüğü, 119-842-14, 28.09.1939.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 16.10.1939, Dönem 6, Cilt 5, Toplantı 44, s. 61.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 01.11.1939, Dönem 6, Cilt 6, Toplantı 1, s. 4.

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

ASLANER Muhammed - ÇOLAK Filiz (2023) Cumhuriyet Dönemi’nde İzmir’de Yaşanan 6 Büyüklüğü ve Üzeri Depremler, *Türk Deprem Araştırma Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, s. 331-351.

BİRAND Şevket Ahmet (1940) *Dikili Zelzelesi*, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, Ankara.

İzmir Belediyesi (2018) *İzmir-Dikili Nebiler Mahallesi İmar Planı Araştırma ve Açıklama Raporu*, Ankara.

ÖZDEMİR Hasan (2015) *Afetler Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

TINAL Melih (2009) 1928 Torbalı (İzmir) Depremi, *Turkish Studies*, Cilt 4, Sayı 8, s.2229-2243.

ULU Oben – SOLMAZ Murat Kişisel Arşivlerinden 1939 Dikili Depremi'nde Yıkılan Bin Bina Görüntüsü.

YİĞİT YÜKSEL Dilek (2022) Teknik Raporlar, Basın ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Görüşmelerinde Büyük Gediz Depremi, *CTAD-Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 18, Sayı 36 (Güz 2022), s. 999-1033.

Sürelî Yayınlar

Akşam

Akşam Postası

Anadolu

Cumhuriyet

İkdam Postası

Son Dakika

Tan

Türk Dili

Ulus

Ulus Sesi

Vakit

Yeni Asır

Yeniğün

Yeni Mersin

İnternet Kaynakları

AÇIK Deniz (2020) İzmir Son 11 Yılda 6 ve Üzeri 8 Deprem Yaşadı, *AA İnternet Sitesi*, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/izmir-son-111-yilda-6-ve-uzeri-buyuklugunde-8-deprem-yasadi/2025256> (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2023).

Batı Anadolu Açılma Sistemi Üzerinde Meydana Gelen Tarihsel ve Aletsel Dönem (M≥5.5) Deprem Aktivitesi, <http://www.deprem.gov.tr/tr/depremdetay?eventID=375576> (Erişim Tarihi: 29 Ocak 2024).

Deprem, *TDK Sözlük İnternet Sitesi*, <https://tdksozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2023).

Deprem Bölgeleri Haritası, *AFAD İnternet Sitesi*, <https://www.afad.gov.tr/turkiye-deprem-tehlike-haritasi> (30 Ocak 2024).

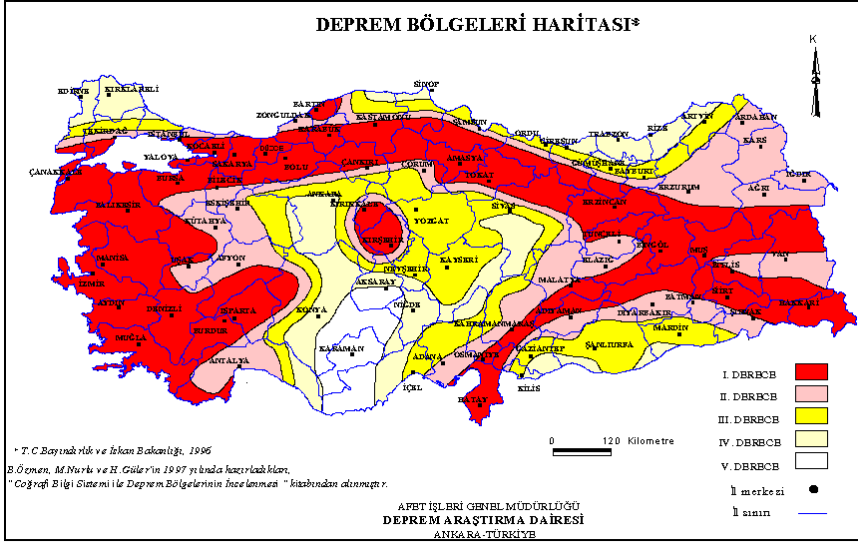
Deprem Nedir, *AFAD İnternet Sitesi*, <https://www.afad.gov.tr/deprem-nedir> (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2023).

Dikili Hakkında, *Dikili Belediyesi İnternet Sitesi*, <https://www.izmir-dikili.bel.tr/tr/dikili-hakkinda> (30 Ocak 2024).

Dikili'nin İnsan Hazinesi - Cumhuriyet Kop, Ajans Bakırçay Youtube Sayfası, <https://www.youtube.com/watch?v=LXBKOFd7-HA> (10 Ekim 2024).

22 Eylül 1939 Dikili ve çevresindeki depremde 100'den fazla vatandaş hayatını kaybetti, *Hür Havadis İnternet Sitesi*, <https://hurhavadis.com/tarihte-bugun-22-eylul-1939-dikili-ve-cevresindeki-depremde-100den-fazla-vatandas-hayatini-kaybetti/> (01 Şubat 2024).

Ekler

Harita 1- Deprem Bölgeleri¹⁰¹

Depremin Büyüklüğü	Depremin Büyüklük Derecesi
8'den Büyük	Çok Büyük Depremler
7'den Büyük	Büyük Deprem
5-7 Arası	Orta Büyüklükte Deprem
3-5 Arası	Küçük Deprem
1-3 Arası	Mikro Deprem
1'den Küçük	Çok Mikro Deprem

Tablo 1: Büyüklüklerine Göre Depremlerin Sınıflandırması¹⁰²

¹⁰¹ <https://afad.gov.tr> (Erişim Tarihi: 30 Ocak 2024)

¹⁰² Hasan Özdemir, *Afetler Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 72.

Deprem Bölgesi	Can Kaybı	Yaralı
Dikili	83	63
Midilli	4	
Bergama	3	
Bergama Ovacık Köyü	3	2
Kabakum Köyü	13	
Bademli Köyü	3	
Deliklitaş Köyü	2	

Tablo 2: Gazete Haberlerine Göre Ölü ve Yaralı Sayıları

Yardım Yapan	Yardım Miktarı
İzmir Valisi Etem Aykut	10 Lira
CHP İzmir Parti Reisi Atıf İnan	10 lira
İzmir Emlâk Bankası Müdürü Sedad	10 Lira
İzmir Sıhhat Müdür Cevdet	5 Lira
İzmir Jandarma Kumandan Binbaşısı Hulusi	5 Lira
CHP İzmir Şubesi	200 Lira
Bergama Jandarma Yüzbaşısı Cezmi	5 Lira
Toplam	245 Lira

Tablo 3: 1939 Dikili Depremi'nde Kızılay'ın Yardım Çağrısına İzmir'in Önde Gelen İsimlerinin Yaptığı Yardımlar

Yardım Yapan	Miktarı
Kızılay	3000 Lira
CHP Ankara Genel Merkezi	4000 Lira
CHP İzmir Şubesi	1000 Lira
CHP Parti Genel Sekreterliği	5000 Lira
Yardım Defterleri	2100 Lira
Merkez Bankası	5000 Lira
Diğer Yardım Paraları	2900 Lira
Toplam	20.000 Lira

Tablo 4: 1939 Dikili Depremi'nin Üçüncü Günü Yapılan Para Yardımları

Yardım Çeşidi	Miktarı
Pirinç	688 kilo
Fasulye	94 kilo
Sabun	69 kilo
Palto	16 Adet
Top bez	29 adet
Ekmek	1060 kilo
Un	50 çuval
Peynir	12 teneke

Tablo 5: 1939 Dikili Depremi'nde Yapılan Aynı Yardımlar

*Görsel 1- 1939 Dikili Depremi’nde Memleket Hastanesi’ne Getirilen Yaralı Felaketzedeler*¹⁰³

*Görsel 2 - Yeni Asır Gazetesi 1939 Dikili Depremi Deprem Bölgesinden Fotoğraflar*¹⁰⁴

¹⁰³ “Dün geceki şiddetli zelzele Dikili kazasını ve birkaç köyü baştan başa harabezare çevirdi”, *Anadolu*, 23 Eylül 1939, s. 1.

¹⁰⁴ “Dikili faciası nasıl olmuştur”, *Yeni Asır*, 23 Eylül 1939, s. 6.

Görsel 3 - 1939 Dikili Depremi'nde Felaketzedeler İçin Yapılan Barakalardan Bir Görüntü¹⁰⁵

Görsel 4 - 1939 Dikili Depremi'nde Felaketzede Bir Aile¹⁰⁶

¹⁰⁵Türk Kızılay Arşivi, Kutu No: 2370, Zarf No: 6436.

*Görsel 5 - 1939 Dikili Depremi'nde Evleri Yıkılan Köyden Bir Görüntü*¹⁰⁷

*Görsel 6 - 1939 Dikili Depremi'nde Yıkılan Bir Bina*¹⁰⁸

¹⁰⁶*Dikili Kent Arşivi*, Fotoğraf No:2, Dikili Depremi'nden Bir Görüntü.

¹⁰⁷ 22 Eylül 1939 Dikili ve çevresindeki depremde 100'den fazla vatandaş hayatını kaybetti, *Hür Havadis İnternet Sitesi*, <https://hurhavadis.com/tarihte-bugun-22-eylul-1939-dikili-ve-cevresindeki-depremde-100den-fazla-vatandas-hayatini-kaybetti/> (Erişim Tarihi: 01 Şubat 2024).

¹⁰⁸ Gazete Bakırçay Yazarları Murat Solmaz ve Oben Ulu'nun kişisel arşivlerinden 1939 Dikili Depremi ile ilgili bir görüntü.